

דרך בים התלמוד

ביאור סוגיות במס' מגילה דף י"ג.

מהסוגיות הנידונות:

האמנם צבעה של אסתר היה ירוק?

כיצד שמרה על הכשרות בארמון המלך?

לע'נ לובה ביילא בת ישראל

מאת מיכאל גרוס

www.derechbyam.com
derechbyam@gmail.com

© 2022

חלק ראשון

הגעת מרדכי לפרס

תקציר

הגמ' במס' מגילה י"ג. מבארת פסוקים שונים במגילת אסתר, ומביאה את דברי רבא שלומד שמרדכי בחר מעצמו לצאת לגלות. כיצד לומד זאת רבא מהפסוקים במגילת אסתר, ומדוע בחר מרדכי לעשות כך?

מראה מקומות

- גמרא מס' מגילה דף יג. מ- "אשר הגלה" עד "שגלה מעצמו"
- הרי"ף על העין יעקב (מגילה יג. ד"ה אשר הגלה...)
- עיון יעקב על העין יעקב (מגילה יג. ד"ה אמר רבה שגלה מעצמו...)
- בן יהוידע (יג. ד"ה אמר רבא שגלה מעצמו)

תקציר הגמרא

הגמרא במגילה דף י"ג. מפרשת את המילים במגילת אסתר בעניין הגעת מרדכי לפרס:

"אשר הגלה מירושלים" (אסתר ב' ו')

(הפסוק השלם הוא "אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנצאר מלך בבל".)

אמר רבא שגלה מעצמו

נידון: מנין למד רבא שמרדכי יצא לגלות מרצונו?

רש"י (ד"ה שגלה מעצמו): מדלא כתיב אשר היה מן הגולה אשר הגלתה וכתוב אשר הגלה עם הגולה משמע שלא היה כשאר ישראל שגלו על כרחן והוא גלה מעצמו.

לפי רש"י, לומדים מכך שמרדכי לא היה כשאר היהודים "שגלו על כרחן", אלא "הוא גלה מעצמו".

תוס' (ד"ה אשר הגלה שגלה מעצמו) ודריש ליה מדלא כתיב הוגלה – שמשמעו גלה על ידי אחרים. מכאן לומד שמרדכי יצא לגלות מרצונו.

נידון: מדוע בחר מרדכי לגלות לבבל ולא להשאר בארץ ישראל, והיכן מצינו דומה לכך בתורה?

רקע: נבוכדנצאר מלך בבל כבש את ארץ ישראל ארבע פעמים, והחריב את בית המקדש רק בכיבוש הסופי. בזמן הכיבוש השלישי הגלה את יכניה מלך יהודה לבבל. באותה עת הביא גם את החרש והמסגר – מנהיגי העם – איתו לבבל. הוא השאיר את רוב היהודים בארץ ישראל, והגלה אותם רק אחת עשרה שנים מאוחר יותר, כשהחריב את בית המקדש. למרות שמרדכי לא היה בין אלו שהוכרחו לגלות עם יכניה, החליט להצטרף אליהם מרצונו.

אומר הרי"ף **על העין יעקב** (מגילה י"ג. ד"ה אשר הגלה) שנבוכדנצאר הגלה רבים מאנשי הסנהדרין. מרדכי לא רצה להיפרד מחבריו ולכן החליט להצטרף אליהם לגלות, כדי שיוכל להמשיך ללמוד עמיהם. בזאת קיים את מה שנאמר "הוי גולה למקום תורה" (פרקי אבות ד' י"ד).

לדעת העיין **יעקב על העין יעקב** (מגילה י"ג. ד"ה אמר רבא שגלה מעצמו), ייתכן שמרדכי החליט להצטרף אל היהודים כדי שיוכל להוכיחם כשיצטרכו לכך, וגם כדי להגן עליהם. מרדכי ידע ברוח קדשו שהמן ינסה להרע ליהודים בפרס, ושרק בידו יהיה להצילם.

הבא"ח בבן יהודע (ד"ה אמר רבא שגלה מעצמו) כותב שמכיוון שמרדכי הצטרף מרצונו ליהודים שגלו כדי להיות איתם בצערם ובסבלם, זכה בשכר זה מידה כנגד מידה להיות האיש שיציל אותם מצרתם.

הבא"ח כותב בבניהו (ד"ה אמר רבא דגלה מעצמו) שכאשר הצטרף מרדכי ליהודים בגלות, עשה כמשה רבנו שהלך גם הוא לראות בסבלותם של בני ישראל במצרים ועזר להם בעת צרתם.

חלק שני

האם אמנם הייתה אסתר ירוקה?

תקציר

הגמ' בי"ג. מביאה חמישה פירושים לשמה של אסתר. לדעת ר' יהושע בן קרחה, שמה "הדסה" מעיד על כך שהיתה ירקרוקת – שצבע עורה היה ירקרק. באיזה צבע מדובר, וכיצד קיבלה צבע זה? האם צבע זה הוסיף או גרע מיופיה?

מראה מקומות

- גמרא מס' מגילה דף יג. מ- "ויהי אומן את הדסה" עד "וחוט של חסד משוך עליה"
- רש"י (ד"ה ירקרוקת היתה)
- רש"י (ד"ה אלא חוט של חסד...)
- משנה נגעים יא: ד וברטנורה (ד"ה ירקרק) ותפארת ישראל (כב)
- בן יהוידע (מגילה יג. ד"ה אמר רבא שגלה מעצמו)

תקציר הגמרא

הגמ' בי"ג. ממשיכה ומתארת את הקשר בין מרדכי ואסתר:

"ויהי (מרדכי) אומן את הדסה (היא אסתר)" (ב' ז')

קרי ליה הדסה וקרי ליה אסתר – הגמרא מזכירה שנקראה גם הדסה וגם אסתר. (איזה מהם היה שמה האמיתי?)

תניא – הגמ' מביאה ברייתא שמובאים בה חמישה ביאורים בעניין שני שמותיה של אסתר והשם העיקרי מביניהם:

הביאור הראשון: **רבי מאיר אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה על שם הצדיקים שנקראו הדסים.**

ומחזק דבריו מהפסוק: **וכן הוא אומר "והוא (המלאך מיכאל) עומד בין ההדסים (אלו הצדיקים של הדור)." (זכריה א' ח')**

השני: רבי יהודה אומר הדסה שמה ולמה נקראת שמה אסתר על שם שהיתה מסתרת דבריה שנאמר "אין אסתר מגדת את עמה וגו." (אסתר ב' כ')

השלישי: רבי נחמיה אומר הדסה שמה ולמה נקרת אסתר? שהיו אומות העולם קורין אותה על שום אסתהר. – (שהייתה יפה כלבנה).

הרביעי: בן עזאי אומר אסתר (שמה כי) לא ארוכה ולא קצרה היתה אלא בינונית כהדסה.

החמישי: ר' יהושע בן קרחה אומר אסתר ירקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עליה. רש"י (ד"ה אלא חוט של חסד): מאת הקב"ה לכך נראית יפה לאומות ולאחשורוש.

ביאור דברי הברייתא ש"אסתר ירקרוקת הייתה"

יש לדון בכמה שאלות כדי להבין מאמר זה בעניין צבע עורה של אסתר:

נידון: מה הכוונה במילה "ירקרוקת"? האם אסתר הייתה ירוקה כפשוטו, או שהכוונה כאן היא לצבע אחר?

נידון: כיצד קיבלה אסתר גוון זה?

יש להגדיר קודם כל את המושג "ירקרוקת". המפרשים נחלקו בפירוש המילה.

רש"י (ד"ה ירקרוקת הייתה): כהדסה זו.

רבי עובדיה מברטנורא (נגעים י"א ד') אומר בדומה לכך, שירקרק הוא "ירוק שבירוקים".

התפארת ישראל (שם) מסכים ואף מתאר את הצבע כ"גרין".

הגר"א בתיקוני הזהור דף נ"ו חולק על כך. לשיטתו, טעות היא להגדיר "ירקרוקת" כירוק כהה משתי סיבות: ראשית, הוא כותב שצבע זה נקרא "ככרתי" (ולא ירקרק). שנית, הוא אומר שצבע זה אינו מופיע בבני אדם. במקום זאת, כותב הגר"א ש"ירקרוקת" פירושו זהב.

ע"י עוד תוס' (מס' סוכה ל"א: ד"ה "הירוק ככרתי") שדן בהגדרת המונח "ירוק" במקומות שונות בגמרא.

נידון: האם צבע עורה של אסתר הוסיף ליופיה או גרע ממנו?

כשם שחלוקות הדעות בעניין צבעה של אסתר, ישנה מחלוקת גם בהשפעתו על יופיה.

הגר"א באסתר ב' ט"ז כותב שאסתר הייתה יפה מטבעה, אולם נהייתה "ירקרוקת" מרוב צערה וכאבה על כך שנלקחה לאחשוורוש נגד רצונה. ה' נתן לה חוט של חסד כדי לטשטש את צבעה הצהבהב ולהדגיש את יופייה הטבעי.

הבא"ח בבן יהוידע (י"ג. ד"ה אמר רבא שגלה מעצמו) חולק על כך. לשיטתו, אף שצבע עורה של אסתר היה גוון של ירוק, הדבר הוסיף ליופיה. הוא כותב שעורה הקרין אור מיוחד כאבן יקרה, וזה היה מקור חינה.

ה' נתן לה חן מיוחד כדי ששתעלה ביופייה על ושתי, שהגמ' מונה בין הנשים היפות בעולם (עד דף ט"ו).

צבע עורה של אסתר גרם לה גם להיות ראויה למלוכה. הבא"ח מציין שהגימטריא של ירק הוא 310. אולם אסתר הייתה ירקרוקת, כלומר בצבע כפול בעוצמתו. הגימטריא היא 620 כמניין כת"ר, מה שמעיד על כך שראויה לכס המלכות (עד י"ג).

הבא"ח בבן יהוידע (חגיגה י"ב. ד"ה קן ירוק) מבאר גם ש"ירק" הוא צבע של מלכות, ולומד זאת מצבעה של אסתר.

נידון: מנין למד ר' יהושע בן קרחה שאסתר הייתה ירקרוקת ושניתן לה חוט של חסד?

מבאר **הגר"א**: הגמ' בבבא בתרא ט"ו. דנה בסיפורו של איוב ומביאה דעות שונות בעניין התקופה שבה חי, ואומר שם אותו ר' יהושע בן קרחה שאיוב חי בזמן אחשוורוש.

הוא לומד זאת מהפסוק **"ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ"** (איוב מ"ב ט"ו). מכיוון שהפסוק מזכיר במפורש את יופיין של בנות איוב, סימן הוא לכך שעניין זה היה נחשב במיוחד בתקופתו. לכן, הוא אומר שאיוב חי בזמן סיפור המגילה, כאשר יופיין החיצוני של נשים היה נחשב ביותר.

אולם, אם בנותיו של איוב אכן היו הנשים היפות ביותר בעולם, לכאורה היה אחשוורוש צריך לבחור באחת מהן להיות לו למלכה. מדוע נבחרה אסתר במקומן?

לפי **הגר"א**, מכאן למד ר' יהושע בן קרחה שנתן ה' חוט של חסד לאסתר, וכך התעצם יופייה וחיפה על צבעה הפגום. דבר זה גם סייע לכך שאחשוורוש יבחר בה על פני כל שאר הנשים, ובייחוד על פני בנות איוב.

(ביאור זה מובא בשם **הגר"א בשנות אליהו**, ביכורים. בספר נוסף מובא שהגר"א אמר ביאור זה בשם **ר' אליעזר אבלי**, אב"ד וילנא.)

חלק שלישי

כיצד שמרה אסתר על כשרות המאכלים בארמון?

תקציר

הגמ' דנה בקשר שבין מרדכי לאסתר לפני שדנה בפרטי חייה בארמון אחשוורוש.

אסתר הייתה מוכרת בציבור כמלכה שנים רבות. היא נכחה באירועים ממלכתיים ואירחה אסיפות עבור אחשוורוש ונשות השרים. כיצד שמרה על הלכות הכשרות מבלי שיבחינו בה? וכיצד מזכירים כיום את מסירותה בעניין זה?

מראה מקומות

- גמרא מס' מגילה דף יג. מ- "כי אין לה אב ואם" עד "ונותן להם זרעונים"
- בן יהודע (ד"ה שהאכילה מאכל יהודי)
- רש"י (ד"ה קתלי דחזירי)
- תוס' (ד"ה קדלי דחזירי)
- בן יהודע (ד"ה ושמאול אמר...)

תקציר הגמרא

הגמ' ממשיכה ומתארת כיצד אימץ מרדכי את אסתר. נאמר במגילה: **"כי אין לה אב ואם."** (ב' ז')

שואלת הגמ': **"ובמות אביה ואמה" למה לי.**

(הגמ' מקשה מדוע נצרך הפסוק להמשיך ולומר שמתו הוריה של אסתר, והרי עניין זה ניכר מהפסוק "כי אין לה אב ואם".)

אמר רב אחא "עיברתה מת אביה ילדתה מתה אמה"

רש"י (ד"ה ובמות אביה ואמה): ללמדנו שאפילו יום אחד לא היה לה אב ואם.

(בפסוק זה נאמר גם שאסתר הייתה בת דדו של מרדכי.)

ממשיך הפסוק: "ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת"

תנא משום רבי מאיר, אל תקרי לבת אלא לבית

(רבי מאיר דורש על פסוק זה שמרדכי לקח את אסתר לאישה.)

הגמ' מביאה ראייה משמואל ב' כ' ג' שמשמעות המילה "בת" יכולה להיות "בית":

**וכן הוא אומר "ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל
עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת"**

רש"י (ד"ה ולרש) באוריה משתעי קרא, (ד"ה כבשה אחת) בת שבע
דוד המלך נמשל לאיש העשיר, והתחתן עם בת שבע (הכבשה האחת), אשת אוריה (הרש),
אחרי שנהרג במלחמה.

משום דבחיקו תשכב הוות ליה (כבת)? אלא כבית. הכי נמי לבית.

חיי אסתר בארמון אחשוורוש

הגמ' מתארת פרטים מחיי אסתר בארמון אחשוורוש, ומביאה את הפסוק: **"ואת שבע הנערות
וגו" (ב' ט')**.

אומרת הגמ': **אמר רבא שהיתה מונה בהן ימי שבת.**

רש"י (ד"ה שהייתה מונה בהן): שהייתה משרתת לה אחת באחד בשבת ואחת בשני בשבת
ואחת בשלישי בשבת וכן כולן וכשהגיע יום שפחה של שבת יודעת שהיום שבת.

לפי **תרגום שני** על הפסוק, אסתר קראה לכל אחת מנערותיה בשם מיוחד, על פי מאורע שהיה
בבריאת העולם ביום שבו שירתה.

נידון: מה אכלה אסתר בארמון אחשוורוש?

תקציר הגמרא

הגמ' ממשיכה ומפרשת את פסוקי מגילת אסתר:

הגמ' מביאה את חציו השני של פסוק ב' ט', **"וישנה ואת נערותיה וגו"** (כלומר שנתן להן יחס
מיוחד).

הגמ' מפרשת שאותו יחס מיוחד המוזכר בפסוק הוא בעניין המאכלים המיוחדים שהגיש הגי לאסתר ולנערותיה.¹ האמוראים נחלקו בפירוש המדוייק של הפסוק:

לדעת רב: "האכילה מאכל יהודי".

לדעת שמואל: "האכילה קדלי דחזירי" (קתלי חזיר).

לדעת ר' יוחנן: האכילה זרעונים. וכן הוא אומר – מביא ראיה מהפסוק "ונתן להם זרעונים" (דניאל א' ט"ז).

רש"י (ד"ה וכן הוא אומר): הזרעונים טובים לצדיקים להבדילן ממאכל טמא.

יש לדון בכמה שאלות כדי להבין את שלוש השיטות בעניין מאכלה של אסתר בארמון:

נידון: אם אסתר לא גילתה שהייתה יהודייה, מדוע, לדעת רב, האכילה מאכלים כשרים? כיצד יכול היה הגי לדעת להאכילה מאכלים אלו? (אם הייתה מבקשת זאת, הייתה מגלה בכך את מולדתה.)

אומר **בן יהוידע** (ד"ה שהאכילה מאכל יהודי) שהאנשים ידעו שאסתר גדלה בבית מרדכי, מכיוון שהיה ידוע שמשם נלקחה לארמון. הם חשבו שמצא אותה כתינוקת בשוק ואימצה.

מכיוון שאסתר התרגלה לאכול כשר כשגדלה בבית מרדכי, חשש הגי ששינוי מצורת אכילתה הרגילה יפגום ביופייה, ולכן המשיך לספק לה מזון זה.

ומביא דעה נוספת, שהגי הגיש לה בשר שנשחט כהלכה מכיוון שחשב שבהמה שנבדקה ממומים וממחלות, בריאה יותר לאכילה. (וכותב **הבן יהוידע** שבזמנו, נכרים רבים באירופה, וביניהם אף מאנשי האצולה, אכלו רק בשר שנשחט כהלכה, מכיוון שהחשיבוהו לבריא יותר.)

נידון: לפי השיטה שאסתר אכלה בשר חזיר, כיצד מסבירים זאת?

נחלקו המפרשים בפירוש דברי שמואל.

לדעת **רש"י** (ד"ה קדלי חזיר) אכלה, "ומתוך אונסה לא נענשה".

תוס' (ד"ה קדלי חזיר) חולק: וח"ו היא לא הייתה אוכלת (אף אם היו מכריחים אותה). אם כך, מה אכלה לשיטת התוס'?

לדעת **מצפה איתן** (תוס' ד"ה קתלי דחזירי), הסכימו התוס' עם שיטת **הערוך** שכותב ש"קדלי דחזירי" הוא החלק העליון של החסה (ראשי החסה), ואומר המצפה איתן שהיה זה מעדן שאכלו השרים.

¹ לדברי התרגום, הנערות היו גם הן נשים צדקניות ולכן אכלו רק מזון כשר.

דעת **בן יהוידע** (ד"ה ושמואל אמר) שונה בעניין זה. לשיטתו, המאכל לא היה בשר חזיר אלא מח דג השיבוטא. מאכל זה הוא כשר וטעמו דומה לטעם בשר החזיר. בנוסף, מאכל זה מוסיף יופי לאוכלים אותו.

(בבן יהוידע מובא ביאור נוסף **מהאריז"ל**, שמרדכי ואסתר בראו שידה (מלשון שד) שגילמה את דמותה של אסתר ומלאה את תפקידיה הגשמיים עם אחשוורוש. לדעת **בן יהוידע ומגילת סתרים**, אכן הגישו לאסתר מאכלים שאינם כשרים אולם השידה אכלה אותם במקומה.)

נידון: מנין ידע רבי יוחנן שהאכילו את אסתר זרעונים? ואיך שייך לכאן הפסוק שמביא כראיה?

נידון: כיצד יודעים מזכירים כיום את אותם זרעונים שאכלה אסתר?

רקע: נבוכדנצאר הביא עמו לבבל את ארבעת הנערים – דניאל, חנניה, מישאל ועזריה, והכשיר אותם להיות יועציו. הוא הורה להאכילם באופן מיוחד, הכולל בשר שאינו כשר, כדי שיגדלו כראוי. לפי הפסוק בדניאל, ביקשו הנערים מהממונה עליהם שייתן להם רק זרעונים, במקום הבשר. אפילו אז, נראו בריאים יותר מהנערים האחרים, שאכלו את הבשר, המזין יותר.

מגילת סתרים על המגילה כותב באופן דומה לכך, שגם כאשר אכלה אסתר רק זרעונים בארמון אחשוורוש, נשמרו יופייה ובריאותה בנס ולא נפגמו כלל.

(דניאל היה חי עדיין בזמן סיפור המגילה ושימש כיועץ למלך ולאחר מכן לאסתר. ייתכן שהוא נתן לה את הרעיון לאכול זרעונים.)

זכר למעשה זה, יש הנוהגים לאכול זרעונים בליל פורים. **הלבוש** כותב שעניין זה נלמד מביאור ר' יוחנן.

ייתכן גם שאוזני המן מקורם בזרעי הפרג שאכלו אסתר, דניאל ויהודים אחרים בארמון. (ייתכן שהמילה מורכבת מ"מאהן-טאשען", כלומר "כיסו פרג").

**דרך בים התלמוד מברר סוגיות לעזור
ללמוד וללמד את הגמרא בעיון.**

**ליצירת קשר עם המחברים
ולקבל עוד קונטרסים בהמשך:**

derechbyam@gmail.com

055-339-3251

www.derechbyam.com